

A palatinusi fibula.

A római Museo Nazionale delle Terme egyik legértékesebb és legérdekesebb ékszere az az aranyfibula, a melyet a Palatinusról egy véletlen juttatott a múzeum birtokába. Gatti a *Notizie degli Scavi* 1895. októberi füzetében írja le, hogy egy Bliss István nevű fiatal angol a palatinusi *xystus* északkeleti lépcsőjének egyik zugában találta meg, a hol az ásatások alkalmával egy kis földgörgöngy még eltakarta, de ezt most az eső lemosván róla, láthatóvá lett. A fibulának az idézett helyen (pag. 360.) közölt fényképe annyira rosszul sikerült, hogy czélszerűbbnek tartottam új felvétellel közölni, annál is inkább, mivel csaknem hasonpárja az apahidai fibulának, a mely az Erdélyi Múzeum becses kincse.

Gatti rövid leírásában csak annyit mond, hogy a fibula *tipo romano provinciale*, a mely a császárság IV. száza után (*dopo il IV secolo dell' impero*) volt divatban, és akkor kerülhetett lelőhelyére, a mikor a Palatium severusi részében a keleti császár képviselője lakott.

Ennek a *tipo romano provinciale*-nak, tudomásom szerint most csak két képviselője van, ez és az apahidai fibula; az, a melyet a Childerich sírjában találtak, 1831. óta végképpen megsemmisült.*

Hogy nem közönséges ékszer lehetett, eléggé bizonyítja nem csak az, hogy eddigelé csak három példánya ismeretes e típusnak,

* Alapos okom van azt hinni, hogy az író itt egy kis tévedésben van. A Childerich-féle fibula, igaz, elpusztult; de volt az osztopataikai első leletben egy analog fibula és a Degobjan, Zágrábmegyében kiásott arany ruhakapocs (jelenleg a bécsi es. k. régiségtárban) is hasonlít hozzá. Lindenschmit a hannoverai múzeumban levő lengerichi fibulát is hasonlítja és Longpérier az 1868-iki *Revue Archeologique*-ban is értekezik hasonló poitoui fibulákról. Meg volt-e ezeken is a tű csavarral való megerősítése? nem tudom; a palatinusi leírásában sem említi író ezt a részletet.

Finály Henrik.

de e három példány lelőhelyei is. Az egyiket 1635-ben Tournayban, I. Childerich frank király sírjában találták, a második, az apahidai* egy előkelő vagy éppen fejedelmi aszszony sírjából került. Ez, a palatinusi császári palotából.

A fibula, alakjára nézve csaknem teljesen azonos az apahidaival, de kisebb. Egész hossza 77. mm. (az apahidaié 115), kereszttrúdja 4³. (ap. 50), a kereszttel ékített lap hossza 46.5 (ap. 72), szélessége 12 mm. (ap. 18). Sulya 32 gramm (ap. 50.4).** Ezenkívül csak a kereszttrúdon és a fibula fején levő gombok alakja különbözik. Az apahidainál a gomb egy hatszögű gúlát alkot, hegyes csúccsal, míg ennél a hat lap mindegyike meg van görbítve, úgy hogy a csúcsa, a mely hegy helyett egy hatszögű lapocskában végződik, mintegy összeszűkülő nyakkal nyúlik ki belőle.

Feltűnő azonban a különbség a díszítésben. Az apahidai fibula háromszögű rúdja, mindegyik lapján áttört művi maeander és lombdísszel van ékesítve és felső lapján a halfarkú kereszttel. A palatinusi fibulanak csak felső lapja van díszítve, a másik két lap sima. De e díszítés sincs áttörve, csak vésett munkával kimélyítve. Az ormóval és keskeny kereszttel szegélyezett lap közepén szabadon áll a halfarkú latin kereszt, mellette kétfelől pedig közte és a lap széle közt kigyóvonalban haladó lombdíssz közt felváltva, a befelé nyíló kanyarulatokban öt-szárnyú levél, a kifelé nyílóokban hátrafordult lejtű madárka van ábrázolva.

A munka nem oly finom, mint az apahidai fibuláé; azonban készítési idejének szabatos megállapítását nem teszi lehetőséggé. Minthogy Gatti állítása szerint is körülbelül az V. száz

* Erd. Múz. 1889. 403. s köv. lap. Arch. Ért. 1889. 313, 317. lap. Az orsz. iparművészeti múzeum a fibuláról valamint a lelet ezüst kancsójáról igen szépen sikerült hasonmásokat készített.

** Az apahidai fibula nem tömör, hanem lemezből készült. Belsője valami gyanta vegyítéssel volt kitöltve. A mikor a bpesti iparmúzeumban galvanoplastikai másolatát készítették, megmelegítették és akkor a gyanta egy része kiolvadt, de azért még van benne.

vége felé kerülhetett oda, a honnan a véletlen napfényre hozta, készítési ideje, úgymint az apahidaié is, a Kr. u. V. száz. közepe tájára esik.

Befejezés előtt tartozom még két kifejezésem magyarázatával. Egyik az apahidai leletre vonatkozólag az az állítás, hogy női sírból került. Ezt nem csak az bizonyítja, hogy legyver az egész leletben nem volt, hanem az is, hogy az ott talált karpereczhez hasonló eddigelé csakis női sírokban találtak.*

A másik a palatinusi *xystus*. A római topographia eddig *stadium Palatinum* vagy *Domitiani*-nak nevezte ez épülecsoportot. Marx Fr. boroszlai tanár a Jahrbuch des kais. Deutschen Arch.-Istituts múlt (1895.) évi III. füzetében alapos megvitatása után a kérdésnek, teljes valószínűséggel bizonyította be, hogy ez a stadiumnak nevezett épülecsoport nem volt, nem lehetett stadium, hanem a császári palota kertje. Szerencsém volt az ő indokolásán kívül Hülssen és Lanciani tanár urak véleményét is a helyszínen hallani. E három kiváló tudós nézeteit röviden a következőkben foglalhatom össze.

A stadium bekerítő fala Augustus palotájával egykorú; a belül körülvevő oszlopcsarnoka valószínűleg Septimius Severus alatt, míg exedrája már Hadrianus alatt épült. A *meta*-nak tartott vízmedenczék nem lehettek méták, mivel versenyfutásra igen szűkké tették volna a helyet; de közönség nem is gyűlhetett volna össze ez épületben, mert kicsiny, s padsorokkal nem is volt berendezve köröskörül, épűgy, mint a főleg Pompejiben kiásott házi diszkerteknél, márványcsatorna volt fektetve (észak-keleti végén most is van), s a csatorna mellett az ágyásokat körülvevő márványszegélyek még épen jellemzők a római diszkertekre. Alakja, a hosszúság négyesög vagy stadium alak, a mely az eddigi elnevezésnek főoka volt, nem csak divatos, de a Palatinuson rendelkezésre állható területekhez alkalmazkodott. Bővebb ismertetése e kérdésnek nem tartozik ide; itt elég annyi, hogy a *stadium Domitiani* ma már törülve van a Palatinus topographiájából, úgy hogy a leírt fibula lelőhelye joggal nevezhető a palatinusi *xystus* lépcsőjének.

* Lindenschmit. Hb. d. deutsch. Alterthumskunde I. Th., p. 294. A 238-ik ábrához: «deren Form nur in Frauengräbern gefunden wird»